

УДК 342.92

Олександр Капля,

канд. юрид. наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри управління безпекою, правоохоронної
та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом

**«АДМІНІСТРАТИВНА ЮСТИЦІЯ»
ЯК ЮРИДИЧНИЙ ТЕРМІН**

У науковій статті розглянуті теоретичні основи формування визначення поняття «юстиція» та «адміністративна юстиція». Визначено особливості розуміння цих термінів в етимологічному, юридичному та соціальному сенсах. Обґрунтовано відмінності між адміністративною юстицією та адміністративним судочинством.

Ключові слова: адміністративне судочинство, юстиція, адміністративна юстиція, процес, правосуддя.

Постановка проблеми. Упродовж останніх років було опубліковано чимало робіт, присвячених проблемам адміністративної юстиції. Але, розглядаючи їх у сукупності, можна дійти висновку, що їх автори не створили єдиних концептуальних підходів до вироблення єдиного підходу до визначення терміну «адміністративна юстиція».

Обираючи підходи до розгляду теми статті, варто згадати думку Ю.М. Тодики, який зазначав, що в процесі тлумачення зміст понять розкривається через знання мови, якою вони сформульовані, знання про системні зв'язки цих понять, їх походження і функціонування. Тлумачення, як будь-який процес мислення, підкоряється законам і правилам логіки, тобто кожне положення, що інтерпретується, має бути обґрунтованим, доведеним [1, с. 52].

Серед багатьох дослідників проблем судочинства можна знайти значну кількість науковців, які присвятили свої праці саме цій проблематиці. До найбільш відомих належать такі: Т.О. Коломoeць, П.С. Лютиков, М.Ю. Віхляев, Н.Г. Салищева, Е.Б. Абросимова, О.В. Кузьменко, Т.О. Гуржій.

Попри достатню кількість публікацій, визначення поняття «адміністративна юстиція» потребує подальшого вдосконалення.

Практична значущість, недостатній ступінь визначеності, гостра актуальність цієї проблеми і визначили тему статті.

Метою статті є розгляд теоретичних основ формування і визначення понять «юстиція» та «адміністративна юстиція», визначення особливостей розуміння цих термінів в етимологічному, юридичному та соціальному сенсах.

Виклад основного матеріалу. Яким є етимологічне значення слова «юстиція»? У латинській мові юстиція (justitia) – це справедливість, законність (від jus – право).

В іншій інтерпретації воно складається з двох частин – “juris” та “stitium”. У свою чергу, “jus”, “juris” означає «право», «закон».

А “sistere” – не що інше, як «ставити», «встановлювати». Отже, можна вважати, що сучасним аналогом латинського “justitia” є «правосуддя».

Новий тлумачний словник української мови дає нам три значення досліджуваного поняття: 1) суд, судова діяльність держави; правосуддя; 2) сукупність державних органів, що займаються судочинством; 3) юристи [2, с. 314].

Великий юридичний словник подає таку інформацію: «Юстиція (лат. Justitia – справедливість) – 1) те саме, що і правосуддя; 2) система судових установ, судове відомство. Залежно від виду і сфери судочинства, розрізняють кримінальну, цивільну, адміністративну, конституційну, міжнародну, військову, електоральну, ювенальну та інші види юстиції» [3, с. 18].

Економічна енциклопедія дає таке визначення: юстиція – це сукупність правових установ, діяльність судових органів щодо здійснення правосуддя, а також судове відомство.

Крім того, існує багато інших значень цього слова. Так, у римській міфології Юстиція – це богиня, що уособлювала правосуддя.

В Енциклопедичному словнику Брокгауза і Єфрона зазначено, що юстиція – це Арагонська установа, що обмежувала владу короля в судовому відношенні та надавало важливу гарантію особистої свободи і прав власності арагонського дворянства [4, с. 417].

А що ж говорять вчені-юристи з приводу означених термінів?

Досить детальний аналіз поглядів здійснила Т. Коломoeць. У результаті їх систематизації авторка дійшла висновку, про те, що сформувалося два основних підходи до розуміння адміністративної юстиції:

– вузький підхід, коли адміністративна юстиція розглядається як судовий захист (адміністративне судочинство);

– широкий підхід, який включає не тільки вирішення адміністративно-правових спорів судами (адміністративне судочинство), а й іншими уповноваженими на те державними органами (оскарження управлінських актів в адміністративному порядку).

Але нам важко погодитися з такими підходами. Адже у разі вузького підходу адміністративна юстиція отожднюється з судочинством. Свою аргументацію некоректності такого підходу ми дамо нижче.

А у разі широкого підходу до суб'єктів адміністративної юстиції фактично включаються органи державної влади. Разом з тим, по-перше, судовий захист прав громадян від свавілля державних органів – це не основна їх функція, а точніше, взагалі не їх функція. По-друге, здійснюючи такий розгляд, ці органи здійснюють управлінську діяльність, що полягає в контролі за підлеглими органами чи посадовими особами.

У подальшому авторка наводить власне визначення адміністративної юстиції, наголошуючи саме на судовому захисті: «Це система спеціальних судових органів, яка створена для вирішення правових спорів у визначеній законодавством процесуальній формі, що виникають із приводу діяльності публічної адміністрації між громадянами чи юридичними особами, з одного боку, і органами публічної адміністрації, їх посадовими особами, з іншого, в результаті чого може бути прийняте рішення про визнання недійсності і (чи) скасування незаконного акта чи інший спосіб відновлення порушеного суб'єктивного права заінтересованої особи» [5, с. 6–14].

У свою чергу, Н. Саліщева зазначала, що адміністративна юстиція – це судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації під час її взаємодії з громадянами та організаціями громадян. Це підтверджено багаторічною практикою діяльності інституту адміністративної юстиції в зарубіжних країнах, у першу чергу, європейських [6, с. 17–18].

Д. Бахрах під адміністративною юстицією розумів розгляд і вирішення в судовому порядку спорів громадян і юридичних осіб із суб'єктами публічної влади (адміністративними органами) з приводу їх владної діяльності. Інакше кажучи, адміністративна юстиція – це розгляд судами скарг громадян і юридичних осіб на владні дії суб'єктів публічної влади.

Обґрунтовуючи відмінності між адміністративною юстицією та адміністративним судочинством, автор слушно зауважує, що вона може бути і цивільним, і адміністративним судочинством. Крім того, останнє включає також компетенційні спори між суб'єктами владних повноважень із приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, зокрема делегованих повноважень (п. 3 ч. 2 ст. 17 КАС). Такі спори не можуть бути віднесені до адміністративної юстиції [7, с. 23].

Свою класифікацію поглядів на поняття «адміністративна юстиція» подають О. Кузьменко та Т. Гуржій. Вони вказують, що нині існують три основні напрями, відповідно до яких вона розуміється як:

1) особливий порядок вирішення адміністративно-правових спорів судами та іншими уповноваженими на те державними органами. Таку позицію у визначенні поняття «адміністративна юстиція» поділяють, наприклад, Ю. Шемшученко, В. Стефанюк

2) самостійна галузь правосуддя, метою якої є вирішення судами спорів між громадянами та органами управління (адміністрацією) або між самими органами управління (тобто адміністративне судочинство). Такий погляд на адміністративну юстицію пропонує, наприклад, Г. Бребан;

3) не тільки особливий вид судочинства, а й система спеціалізованих судів або спеціалізованих судових підрозділів, які здійснюють адміністративне судочинство.

Разом з тим автори погоджуються, що ще не вироблено єдиного підходу до визначення поняття адміністративної юстиції [8, с. 280–281].

Окремо варто розглянути адміністративну юстицію як слово чи поняття, що застосовується в нормативних актах. Їх аналіз показав, що в законодавстві України слово «юстиція» використовується лише в назвах двох організацій – Міністерства юстиції України та Вищої ради юстиції (нині – Вища Рада Правосуддя).

Так, відповідно до п. 3 Положення про міністерство юстиції, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228, основними напрямками діяльності відомства є: 1) забезпечення формування та реалізація державної правової політики, політики з питань банкрутства; 2) забезпечення формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації; 3) забезпечення проведення перевірки, передбаченої Законом України «Про очищення влади»; 4) формування та реалізація державної політики у сфері організації примусового виконання рішень; 5) формування та реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; 6) формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту; 7) експертне забезпечення правосуддя; 8) організація роботи нотаріату; 9) виконання функцій центрального засвідчувального органу шляхом забезпечення створення умов для функціонування суб'єктів правових відносин у сфері електронного цифрового підпису; 10) протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму (щодо нотаріусів, адвокатів та інших осіб, які надають юридичні послуги); 11) здійснення міжнародно-правового співробітництва, забезпечення дотримання і виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України з правових питань.

Навіть неповний перелік функцій цього міністерства дає змогу зрозуміти той обсяг правовідносин, які законодавець опосередковано вмістив у поняття «юстиція».

А з настанням 2016 р. Мін'юст почав опікуватися і державною політикою у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державною реєстрацією юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб-підприємців, реєстрацією статуту терито-

ріальної громади м. Києва, реєстрацією статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, державною реєстрацією друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності [9].

Від збільшення повноважень, цей орган зовсім не став більш чи менш «юстиційним».

Звання юстиції носять прокурори. При цьому ніхто з них не заявив, що він має відношення до нотаріату чи ДВС. Цілком можливо, що в цьому випадку суспільство розуміє слово «юстиція» в значенні «юристи».

Тобто адміністративна юстиція – поняття доволі неоднозначне. Залежно від контексту та критерію оцінки, воно може виступати як судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації, порядок розгляду спорів громадян і юридичних осіб із суб'єктами публічної влади, система спеціальних судових органів. Також воно використовується для позначення сфер соціального буття (сфера юстиції).

Висновки

Поняття «юстиція» загалом та «адміністративна юстиція» зокрема мають ширший юридико-соціальний характер. Тому є помилкою звужувати його суто до юридичного значення.

Вказане підтверджується думкою Ю. Педька, який наділяв адміністративну юстицію функціями соціального характеру, такими, як політична та функція управлінського спрямування.

Маючи безперечно широке застосування в юриспруденції, поняття «юстиція» не несе конкретно визначеного юридичного навантаження. А тому, маючи здебільшого, абстрактне, збірне значення, не потребує дослідження його співвідношення з тими поняттями, які, застосовуючись у законодавстві та, з метою уніфікованого їх застосування, повинні мати чіткий, конкретний і однозначний зміст.

На нашу думку, юстиція з точки зору юридично-змістового навантаження – це поняття одного ряду з такими, як «правоохоронці» (не плутати з правоохоронними органами), «правада», «зłodії» тощо. Іншими словами, юстиція – це термін більше соціальний і тому в юриспруденції може використовуватися умовно і лише у випадках, де не потрібна чітка передача змісту.

В статье рассмотрены теоретические основы формирования определения понятий «юстиция» и «административная юстиция». Определены особенности понимания этих терминов в этимологическом, юридическом и социальном смысле. Обоснованно различия между административной юстицией и административным судопроизводством.

Ключевые слова: административное судопроизводство, юстиция, административная юстиция, процесс, правосудие.

The article describes the theoretical basis of the formation of the definition of “justice” and “administrative justice”. Features of understanding of these terms in the etymological, legal and social sense. Grounded differences between administrative justice and administrative justice.

Key words: Administrative Justice, justice, administrative justice, process justice.

денції може використовуватися умовно і лише у випадках, де не потрібна чітка передача змісту.

Варто лише погодитися, що адміністративна юстиція є одним з обов'язкових атрибутів правової держави, основним завданням якої є захист прав і свобод людини і громадянина від порушень з боку публічної влади шляхом вирішення конфліктів між ними.

Список використаних джерел:

1. Тодика Ю. Способи тлумачення конституції і законів України Конституційним судом // Вісник академії правових наук України. – 2001. – № 2. – С. 52.
2. Новий тлумачний словник української мови [Текст]: 42 000 слів: У 4 т.: Для студ. вищих та серед. навч. закл. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Аконт, 1998. – (Нові словники). Т. 4: РОБ–Я. – К.: [б.н.], 1998. – 941 с.
3. Большой юридический словарь [Текст] / авт. и сост. А. Борисов. – 2-е изд. перераб. и доп. – Москва: Кн. мир, 2012. – 847 с.
4. Энциклопедический словарь: Брокгауз и Ефрон: биографии: в 12 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1991. – Т. 12 / [отв. ред. В. Карев, М. Хитров]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1994. – 863 с.
5. Адміністративне судочинство [Текст]: підручник / [Коломoeць Т., Лютіков П., Віхляев М.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. юриста України Т. Коломoeць; Держ. вищ. навч. закл. «Запорізь. нац. ун-т». – Вид. 2, перероб. і допов. – К.: Істина, 2011. – 300 с.
6. Салищева Н., Абросимова Е. Федеральный конституционный закон «Об административном судопроизводстве». Общая часть / Инициативный проект с комментариями. – М.: Изд-во МГУ. – 2001. – 421 с.
7. Бахрах Д. Административное судопроизводство, административная юстиция и административный процесс // Государство и право. – 2005. – № 2. – С. 20–24.
8. Кузьменко О., Гуржій Т. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник / За ред. О. Кузьменко. – К.: Атіка, 2007. – 416 с.
9. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228-2014-п // Урядовий кур'єр. – 2014. – 11 липня. – № 123.